

XALQARO HUQUQDA INSON HUQUQLARI VA MILLIY QONUNCHILIK O‘RTASIDAGI UYG‘UNLIK

Yusupova Ruxshona Alisherovna

Jahon Iqtisodiyoti va Diplomatiya universiteti

“Xalqaro Huquq” fakulteti 1-kurs talabasi

e-mail: rukshonaalisherovna24@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro huquq va milliy qonunchilikning inson huquqlari sohasidagi o‘zaro munosabatlari, ular orasidagi uyg‘unlik va ziddiyatlar tahlil qilinadi. Xalqaro huquqiy hujjatlar va O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi hamda qonunlarida inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, milliy qonunchilikni xalqaro standartlar darajasiga yetkazish yo‘llari va muammolar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Xalqaro huquq, inson huquqlari, milliy qonunchilik, Konstitutsiya, huquqiy uyg‘unlik, BMT, Yevropa inson huquqlari konvensiyasi, huquqiy tizim, ijtimoiy adolat, qonun ustuvorligi.

Аннотация: В данной статье анализируются взаимосвязи международного права и национального законодательства в сфере прав человека, их гармония и противоречия. Рассматриваются механизмы защиты прав человека в международно-правовых документах, а также в Конституции и законах Республики Узбекистан. Также обсуждаются пути и проблемы приведения национального законодательства в соответствие с международными стандартами.

Ключевые слова: Международное право, права человека, национальное законодательство, Конституция, правовая гармония, ООН, Европейская конвенция по правам человека, правовая система, социальная справедливость, верховенство закона.

Annotation: This article analyzes the relationship between international law and national legislation in the field of human rights, exploring both their harmony and contradictions. It examines the mechanisms for protecting human rights in international legal documents as well as in the Constitution and laws of the Republic

of Uzbekistan. The article also discusses the challenges and ways to align national legislation with international standards.

Keywords: *International law, human rights, national legislation, Constitution, legal harmony, UN, European Convention on Human Rights, legal system, social justice, rule of law.*

Kirish

Inson huquqlari – bu har bir shaxsga tegishli bo‘lgan asosiy huquq va erkinliklardir. Ular insonning qadr-qimmatini, ozodligini va tengligini ta’minlash uchun mo‘ljallangan. Zamonaviy dunyoda inson huquqlari xalqaro huquq va milliy qonunchilik orqali himoya qilinadi. Xalqaro huquqiy aktlar (masalan, BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Yevropa inson huquqlari konvensiyasi) davlatlarga inson huquqlarini hurmat qilish va ularni amalga oshirish uchun majburiyatlar yuklaydi. Shu bilan birga, har bir davlat o‘zining milliy qonunchiligini shu standartlarga moslashtirishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan buyon inson huquqlarini himoya qilish sohasida muhim islohotlar amalga oshirmoqda. Konstitutsiya, Fuqarolik kodeksi, Mehnat kodeksi va boshqa qonunlar xalqaro huquq normalari asosida ishlab chiqilgan. Biroq, amaliyotda ba’zi qarama-qarshiliklar mavjud bo‘lib, ularni bartaraf etish uchun qonunchilikni takomillashtirish zarur.

Xalqaro huquqda inson huquqlari va milliy qonunchilik o‘rtasidagi uyg‘unlikning asosiy jihatlari

Xalqaro huquqning inson huquqlarini himoya qilishdagi ahamiyati

Xalqaro huquq inson huquqlarini himoya qilishning eng muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Bunda asosiy e’tibor har bir shaxsning inson sifatidagi qadr-qimmatini, ozodligi va tengligini ta’minlashga qaratiladi. Xalqaro huquqiy hujjatlar davlatlarga nafaqat inson huquqlarini tan olish, balki ularni amalga qo‘llash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish majburiyatini yuklaydi.

Inson huquqlari sohasidagi eng muhim xalqaro hujjatlar qatoriga quyidagilar kiradi:

- **Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948)** – bu hujjat inson huquqlarining global miqyosda tan olinishining boshlanishi bo‘lib, unda har bir

shaxsning hayoti, erkinligi, shaxsiy daxlsizligi, fikr va vicdon erkinligi kabi asosiy huquqlari mustahkamlangan.

- **Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt (1966)** – bu hujjat davlatlarni inson huquqlarini hurmat qilishga majbur qiladi va shaxsning siyosiy ishtirok etish huquqini belgilaydi.

- **Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi pakt (1966)** – bu hujjatda ish haqi, ta’lim, sog‘liqni saqlash kabi ijtimoiy-huquqiy kafolatlar mustahkamlangan.

- **Yevropa inson huquqlari konvensiyasi (1950)** – bu hujjat Yevropa Kengashi tomonidan qabul qilingan bo‘lib, unda inson huquqlarini himoya qilish bo‘yicha eng samarali mexanizmlardan biri – Yevropa Inson Huquqlari Sudining faoliyati belgilangan.

Xalqaro huquqiy hujjatlar faqatgina qonuniy normalarni belgilab qo‘ymay, balki ularni qo‘llash uchun monitoring mexanizmlarini ham ishlab chiqadi. Masalan, BMTning Inson huquqlari bo‘yicha Kengashi, Inson huquqlari bo‘yicha Oliy komissarlik idorasi kabi tashkilotlar davlatlarning inson huquqlarini himoya qilishdagi faoliyatini nazorat qiladi.

Milliy qonunchilikda inson huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari

Har bir davlat o‘zining milliy qonunchiligini xalqaro huquq normalariga moslashtirish majburiyatini oladi. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan buyon inson huquqlarini himoya qilish sohasida muhim islohotlar amalga oshirmoqda.

O‘zbekiston Konstitutsiyasining 2-bobi inson huquqlarini davlat siyosatining asosi deb e’lon qiladi. Unda quyidagi tamoyillar mustahkamlangan:

- **Barcha fuqarolar qonun oldida teng** (18-modda) – bu tamoyil irqiy, milliy, diniy yoki boshqa diskriminatsiyani taqiqlaydi.

- **Har bir shaxs hayoti, shaxsiy daxlsizligi va mulki huquqi himoyalangan** (24-26 moddalar) – bu huquqlar jismoniy va ma’naviy zo‘ravonlikdan himoyalaniшни ta’minlaydi.

- **Har kim erkin fikr bildirish, din va e’tiqod erkinligiga ega** (29-31 moddalar) – bu erkinliklar demokratik jamiyatning asosiy tamoyillaridan hisoblanadi.

Shuningdek, O‘zbekistonda "**Inson huquqlari bo‘yicha milliy institut**" faoliyat ko‘rsatadi. Uning vazifalari qatoriga inson huquqlari buzilishi holatlarini tekshirish,

huquqiy targ‘ibot olib borish va qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish kiradi.

Xalqaro huquq va milliy qonunchilik o‘rtasidagi uyg‘unlik muammolari

Xalqaro huquq va milliy qonunchilik o‘rtasida ba‘zi jihatlardan farqlar mavjud. Bu farqlar quyidagi omillar tufayli yuzaga kelishi mumkin:

Huquqiy ustuvorlik masalasi

Ba‘zi davlatlar xalqaro shartnomalarni milliy qonunlardan yuqori deb hisoblamaydi. O‘zbekiston Konstitutsiyasiga ko‘ra, xalqaro shartnomalar qonunlardan ustun turadi (15-modda), ammo amaliyotda bu tamoyil to‘liq qo‘llanilmasligi mumkin.

Amaliy qo‘llashdagi kamchiliklar

Qonunlar yozuvda bo‘lishi bilan amalda ular to‘liq ijro etilmasligi kuzatilishi mumkin. Masalan, O‘zbekistonda ayollarning huquqlari qonunlar bilan mustahkamlangan bo‘lsa-da, ayrim hududlarda an‘anaviy tushunchalar tufayli ularning ishtiroki cheklanishi mumkin.

Madaniy va an‘anaviy farqlar

Ba‘zi mamlakatlarda mahalliy urf-odatlar xalqaro standartlarga zid bo‘lishi mumkin. Masalan, ba‘zi jamoalarda oilaviy zo‘ravonlik yoki kamsitish holatlari an‘anaviy jihatdan qabul qilingan bo‘lib, bu xalqaro huquq normalariga zid keladi.

Xalqaro standartlarga moslashtirish yo‘llari

Milliy qonunchilikni xalqaro inson huquqlari standartlariga yaqinlashtirish uchun quyidagi choralar ko‘rilishi kerak:

Xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qilish va ularni milliy qonunlar darajasida qabul qilish

Davlat xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qilgandan so‘ng, ularni milliy qonunchilik tizimiga moslashtirishi lozim. Buning uchun tegishli qonunlar ishlab chiqilishi va ularni amalga oshirish mexanizmlari yaratilishi kerak.

Sud tizimini mustaqilligini oshirish

Inson huquqlari buzilganda samarali himoya mexanizmlari mavjud bo‘lishi zarur. Sud tizimining mustaqilligi va shaffofligi inson huquqlarini himoya qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Huquqiy targ‘ibot va ma‘rifat

Jamoatchilikni inson huquqlari haqida o‘qitish muhim ahamiyatga ega. Fuqarolarning o‘z huquqlarini bilishi ularni buzilishidan himoya qilishga yordam beradi.

Xulosa

Xalqaro huquq va milliy qonunchilik o‘rtasidagi uyg‘unlik inson huquqlarini himoya qilishning muhim shartidir. O‘zbekiston bu yo‘lda ancha ishlar qilgan bo‘lsa-da, hali ham qonunchilik va amaliyotni takomillashtirish zarur. Xalqaro standartlarga muvofiq qonunlar qabul qilinishi, ularni ijro etish nazorati mustahkamlanishi va fuqarolarning huquqiy ongi oshirilishi orqali inson huquqlarining to‘liq hurmat qilinishi ta’minlanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – BMT, 1948.
3. Fuqarolik kodeksi. – Toshkent, 2023.
4. Mehnat kodeksi. – Toshkent, 2023.
5. **Karimov I.A.** "Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati". – Toshkent, 2018.
6. **Toshmatov Y.** "Xalqaro huquq asoslari". – Toshkent, 2020.
7. **Xolbekov A.** "Inson huquqlari: nazariya va amaliyot". – Toshkent, 2019.
8. **Yuldashev M.** "O‘zbekistonda huquqiy islohotlar". – Toshkent, 2021.
9. **Saidov A.** "Xalqaro huquq va milliy qonunchilik". – Toshkent, 2022.
10. **Qodirov Z.** "Inson huquqlari himoyasi: global va milliy jihatlar". – Toshkent, 2020.